

БОРБЕ ЗА КОНАЧНО ОСЛОБОЂЕЊЕ СРЕМА

Форсирање Саве

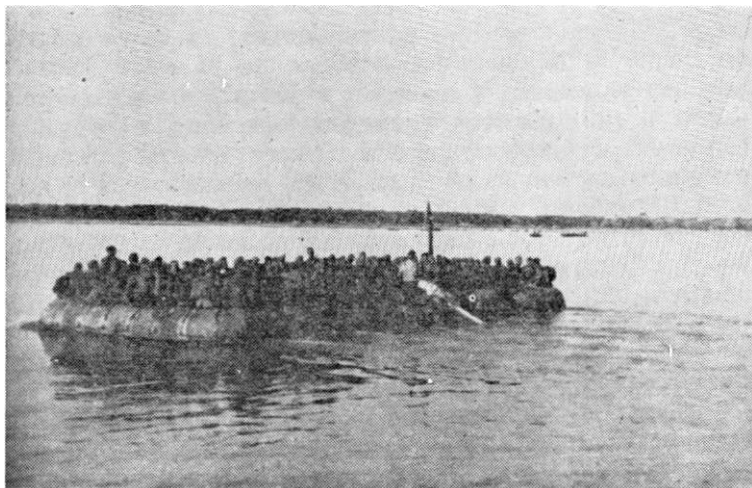
Протеран из Београда, непријатељ се повукао у правцу Руме и Сремске Митровице, остављајући слабије снаге на левој обали Саве ради спречавања прелаза јединица НОВЈ у Срем.

Зато је пред све јединице 1. и 12. корпуса постављен задатак да што пре пређу Саву и наставе гоњење, не дозвољавајући непријатељу да се реорганизује и утврди.

Шеснаеста дивизија је имала задатак да у садејству са деловима 3. украјинског фронта пређе Саву код Скеле, а потом преко села Ашања и Војка што пре пдродре ка Старој Пазови и пресече комуникације Земун — Рума и Земун — Нови Сад.

Четврта бригада је са своја четири батаљона 21. октобра избила на Саву код Скеле, приступила извиђању немачких снага на левој обали и прикупљању пловних средстава.

Док су се водиле борбе за Земун, у којима је непријатељ ангажовао своје главне снаге, отпочело је 21/22. октобра пребацивање преко Саве. Најпре је прешла чамцима 1. бригада, која је брзо разбила непријатељске заштитне делове на левој обали Саве, избила на линију Прогар — Купиново, а по дубини у Ашању и образовала мостобран. Затим су инжењерци 12. и 16. дивизије од чамаца направили понтонски мост, преко кога је прешла 16. дивизија. Подизање моста трајало је 5—6 часова.

22. октобар 1944: прелазак бригаде преко р. Саве у Срему код Скеле.

По гребацивању 4. бригаде, 22. октобра око 17 часова, 1. бригада је наставила наступање у правцу села Шимановци које је у току ноћи 22/23. ослободила.

Четврта бригада је наступала у правцу села Добринци (у коме је било око 500 Немаца) и напала га ноћу 23/24. октобра из покрета, без претходне припреме и организације садејства, те зато и није напад успео. Тада је 4. бригада у току дана извршила све припреме за поновни напад. Тачно у 20 часова 24. октобра отпочела је краћа артиљеријска припрема. У моменту кад је пренесена артиљеријска ватра у дубину одбране и кад је бригада кренула на јуриш непријатељ ју је дочекао противјуришем. Тек после више од два часа борбе непријатељ је натеран на повлачење, уз осетне губитке. Само на фронту напада 4. бригаде непријатељ је имао више од 30 мртвих и већи број рањених.¹³¹ Али, ни напад 4. бригаде није успео, јер је непријатељ

¹³¹ „Шеснаеста војвођанска дивизија”, стр. 299–301.

Извод из операцијског дневника 16. дивизије; ВИИ, бр. рег. 41-3,3, к. 951.

(око 4.000 војника) добро организовао одбрану канала Јарчина који се протеже на линији села: Јарак — Добринци — Петровци — Путинци.

И после два напада јединица 12. корпуса, непријатељу је ипак пошло за руком да се задржи на каналу Јарчини, који је представљао спољни појас одбране Руме. Штаб 12. корпуса је 25. октобра наредио свим дивизијама да и по трећи пут нападну. Ојачана дивизионом „каћуша“ и двема батеријама топова 76 мм ЗИС-3 (из јединица Црвене армије), 16. дивизија имала је задатак да пробије одбрану на фронту Јарак — Путинци, ослободи Руму и продужи у правцу Сремске Митровице. У склопу овог задатка, 4. бригада је требало да овлада Добринцима, а затим нападне Руму са југа.

Напад 12. корпуса је почео у 12 часова уз јаку артиљеријску подршку. То је био први јуриш наше бригаде уз подршку совјетских „каћуша“ које су стварале пометњу код непријатеља, а посебну сигурност код бораца 4. бригаде и осталих јединица 16. дивизије.

У снажном налету 1. бригада је пробила непријатељску одбрану испред Путинаца и до 3 часа 26. октобра овладала овим селом. Како се 1. бригада на овај начин појавила у позадини непријатеља битно је олакшала 4. бригади да ослободи Добринце. Тиме је сломљена цела одбрана непријатеља на Јарчини.

У тродневним борбама 4. бригада је имала 9 мртвих и 17 рањених, а непријатељ 50 мртвих и већи број рањених.

Ослобођење Руме и Сремске Митровице¹³²

После пробоја на каналу Јарчини, настављено је наступање у правцу Руме и то: 1. бригада правцем Путинци — Рума; 4. бригада правцем Добринци—Рума; 10. бригада (која је привремено стављена под команду

¹³² Рума, трећи град у Срему. Тада је имала око 13.000 становника: Срба 4.000, Хрвата 1.500, Немаца 7.000, Мађара 500,

16. дивизије) правцем Буђановци — Рума, док се 2. бригада кретала иза 1. бригаде као дивизијска резерва.

Четврта бригада је 26. октобра око 12 часова избила на два километра јужно од Руме, где је наишла на јаку и организовану одбрану. Њен 2, 3. и 4. батаљон развили су се у стрељачки строј и запосели полазни положај, док је 2. батаљон остављен у бригадној резерви, позади 3. батаљона. Десно од 4. бригаде нападала је 10. бригада а лево 1. бригада. До 13 часова цела 16. дивизија заузела је полазне положаје за напад и обухватила град са североисточне, источне и југоисточне стране.

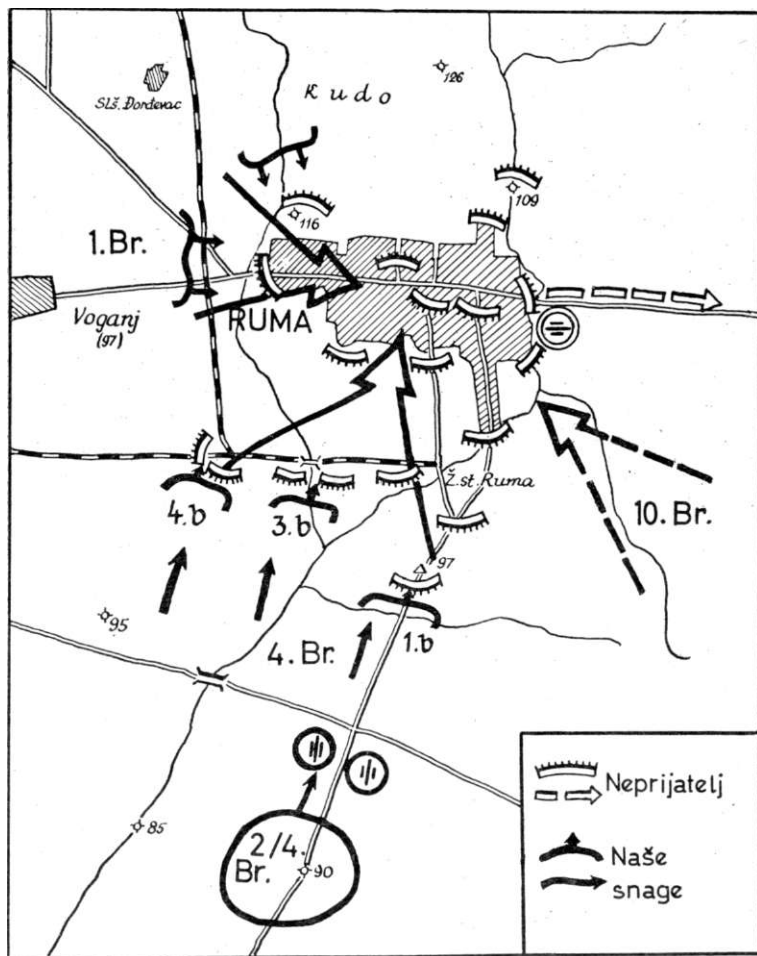
Напад на Руму почела је 16. дивизија 26. октобра у 14 часова, после артприпреме дужине пола часа. У припреми су учествовали: дивизион „каћуша“ и две батерије топова 76 мм (укупно 20 оруђа). Ове јединице су припадале јединицама Црвене армије. Материјални резултат припреме био је задовољавајући, док је морално много значила за наше борце.

Батаљони су подилазили јуришном положају доста епоро и неодлучно, јер је земљиште било потпуно равно и откривено, а борци још ненавикнути да користе заштиту артиљеријске ватре. Због тога је напад обустављен, а продужен је у 18 часова. Када је непријатељ успео да одбије три јуриша 4. бригаде, уведена је у борбу и бригадна резерва, тј. 2. батаљон који је уз пуно садејство са 3. батаљоном пошао на јуриш и успео да пробије непријатељску одбрану. Упадом у град, код непријатеља је настала пометша, па је бригада, у садејству са осталим јединицама 16. дивизије, до 5 часова 27. октобра потпуно овладала градом.¹³³

осталих 500. Рума је друмска и железничка раскрсница источног Срема удаљена од Београда 60 км.

С. Митровица је културни, политички и трговачки центар Срема. Имала је 14.000 становника: Србч 6.500, Ховчтт 500, Немаца 2.000, Мађара 1.000. У НОБ је учествовало око 500, од којих је погинуло 40%, а жртава фашизма је било 700; већина су били Срби.

¹³³ „Шеснаеста војвођанска дивизија“, стр. 302; ВИИ, бр. рег. 41-3/3, к. 951.

Напад на Руму 26. 10. 1944. године

У борбама за Руму непријатељ је имао око 150 мртвих и рањених и 40 заробљених, од којих је 4. бригада убила 32 и 19 заробила, а запленила је: 1 митраљез, 1 пушкомитраљез, 27 пушака, 7 пиштоља и већу

Рума, октобар 1944: група батаљонских и четних руководица
4. војвођанске бригаде.

количину муниције, одеће и хране: сопствени губици 2 мртва и 11 рањених.

Док су јединице 12. корпуса водиле борбу за Руму и надирале ка Сремској Митровици, 7. и 9. војвођанска бригада дејствовале су у позадини непријатеља нападајући упоришта и колоне које су се повлачиле ка Шиду и Вуковару.

После ослобођења Руме и Ирига, 12. корпус је 27. октобра наредио 16. дивизији да се размести ради одмора у Руми и селу Вогањ, а 11. и 6. пролетерској дивизији да наставе гоњење непријатеља и што пре овладају Сремском Митровицом¹³⁴ и селом Велики Радинци.

¹³⁴ У срезovima Сремска Митровица, Вид, Винковци и Вуковар налазиле су се тада следеће непријатељске јединице: 13. СС дивизија; 750. пук 118. планинске дивизије (пребачен у Срем са Корчуле и Пељешца); 3. добровољачки пук Х.илфс-полиције; 3. добровољачки пук (дошао из Шапца); батаљони 3. ловачког здруга са 7. топничким склопом (8 арт. ооућа 105 мм); остаци „Принц Еуген“ дивизије; жандармеријске (оружничке) постаје, домаћа милиција итд.; ВИИ, бр. рег. 10/6, к. 589; бр. рег. 1/8, 589.

Рума, октобар 1944: штаб 1. батаљона са куририма.

Непријатељ се утврдио на линији села: Гргуревци — Шуљам — Бешеново — Велики Радинци — Сремска Митровица, користећи канале и три линије ровова.¹³⁵ Око Митровице подигао је већи број бункера, а у насељу многе зграде подесио за одбрану; поред тога, на појединим правцима поставио је минска поља и жичане препреке. Одбрану Митровице организовали су делови 12. СС дивизије и 150. алпске моторизоване дивизије; пук Српског добровољачког корпуса; око 25 тенкова; око 2 артиљеријска дивизиона, као и нешто полицијских снага. При нападу 16. дивизије 31. октобра у граду је било 1.000, војника подржаних ватром артиљерије из Лаћарка.

У току 27. октобра, јединице 12. корпуса продужиле су са гоњењем непријатеља ка Сремској Митровици. Непријатељ је пружио отпор на линији села: Врдник — Ривица — Павловци, а нарочито на прилазима Сремској Митровици. До пада мрака, 12. корпус (11. и 36. дивизија) скршио је отпор непријатеља и из-

¹³⁵ Зборник т. I, књ. 8, стр. 568 и 569.

био на линију: Гргуревци — Шуљам — Бешево, 3 км источно од Сремске Митровице. Потом је почео напад 11. дивизије на Митровицу уз јаку подршку артиљерије. Но, ни после крвавих борби град није ослобођен. Исти случај је био и са 6. пролетерском дивизијом која је нападала Велике Радинце. Само су делови 36. дивизије успели да овладају линијом: Гргуревци — Лежмир — Дивош.

Тада је штаб 12. корпуса наредио 16. дивизији да смени јединице 11. дивизије и нападне Сремску Митровицу. Штаб дивизије је одредио 1. и 4. бригаду за непосредни напад, док је 2. бригаду задржао у резерви.¹³⁶ Напад је требало да почне 30. октобра у 21 час, после артиљеријске припреме од око 15 минута. Прва бригада је нападала са источне стране, правцем: Просек — Јалија — центар града.

Четврта бригада, одмах по пријему заповести, кренула је усиљеним маршем правцем: Рума—Вогањ—железничка станица Вогањ—Чигрин, где је до пада мрака сменила заједно са 1. бригадом јединице 11. дивизије на полазним положајима за напад у висини Волеровог салаша. Општи правац напада 4. бригаде био је: железничка пруга—вашариште, с тим да десним крилом захвати железничку станицу и смело продре ка североисточном делу града.

Напад је отпочео тачно у одређено време уз подршку јаке ватре совјетске артиљерије и минобацача. Око Митровице било је око 2 пука совјетске артиљерије. 4. бригаду су подржавала око 2 дивизиона. Сви покушаји да се брзим налетом сломи спољна одбрана, остали су без успеха, углавном зато што се парцијално нападало, што је непријатељу омогућило маневар ватром и живом силом ка угроженим правцима. Поједине чете и водови, који су успели да се дочепају првих кућа, били су приморани на повлачеше услед јаког притиска непријатеља и неуспеха дивизије као целине.

¹³⁶ Заповест штаба 16. дивизије од 30. октобра 1944. за смену јединица 11. дивизије и напад 4. бригаде на Сремску Митровицу. ВИИ, бр. рег. 41-9/3, к. 951.

Очекивао ее пад мрака, па да 16. дивизија крене поново у напад, али уместо сигнала за напад штаб 4. бригаде је добио ново наређење које је деловало као хладан туш:

„Дивизија је добила наређење да одмах по смењивању од стране Јединица 21. дивизије на положајима око Сремске Митровице изврши најбржи покрет за Кленак, одакле ће се пребацити за Шабац и поставити на сектору Мачве, са задатком контролисања Дрине од Лознице до ушћа Саве и од ушћа Саве до Сремске Митровице.“¹³⁷

Јединице 21. дивизије почеле су пристизати 31. октобра око 18 часова. Међутим, ноћу 31. октобра/1. новембра 1944. године, 1. и 4. бригада 16. дивизије самоницијативно су предузеле напад на Сремску Митровицу и већ око 1 час потпуно овладале целим градом, а затим приступиле гоњењу у правцу Лаћарка и даље ка Мартинцима. Овако нешто је постигнуто зато јер су штабови 1. и 4. бригаде, као и штабови батаљона, налазећи се у непосредном додиру са непријатељем, установили његов тачан распоред, па су за продор искористили међупросторе, што је код непријатеља изазвало пометњу. Поред тога, задатак 16. дивизије олакшао је успех 36. дивизије која је непријатеља приморала на повлачење.

Непријатељски губици од 31. октобра до 1. новембра износили су: 5 убијених, 35 заробљених и већи број рањених; а заплењено му је: 30 пушака, 2 пушкомитраљеца, 300 пари војничког одела, 100 пари ципела, веће количине хране и нешто војне опреме. Губици 4. бригаде: 2 погинула и 5 рањених.¹³⁸ Према подацима штаба 1. пролетерског корпуса од 1. новембра непријатељски губици у петодневним борбама за Сремску Митровицу износили су 1.460 мртвих, већи број рањених и већа количина оружја и ратног материјала.

¹³⁷ Извод из операцијског дневника 16. дивизије од 15. до 31. октобра 1944; ВИИ, бр. рег. 41-83, к. 951.

¹³⁸ Извод из операцијског дневника 16. дивизије за период 15–31. октобра 1944, ВИИ, бр. рег. 42-2/1, к. 951.

Извештај штаба 1. пролетерског корпуса Врховном штабу од 1. новембра 1944. о борбама за Сремску Митровицу; ВИИ, бр. рег. 17/5, к. 371.

Становници Сремске Митровице одушевљено су дочекали 16. војвођанску дивизију, у чијим је редовима био велики број кћери и синова овога града.

После ослобођења Митровице, како у самом граду тако и по околним селима, одржани су зборови, а затим је више стотина људи ступило добровољно у НОВЈ.

У извештају штаба 12. корпуса од 1. новембра,¹³⁹ упућеном штабу 1. пролетерског корпуса, о борбама 16. дивизије за Сремску Митровицу стоји:

„... Како у борби за Сремску Митровицу тако и у борби за Руму и уопште у свим досадашњим борбама јединице XVI дивизије, на челу са командантом Марком Перичином Камењаром, показале су силну борбеност, упорност, јунаштво и полет ради чега предлажемо XVI дивизију на челу са својим командантом за похвалу од стране Врховног команданта...”

Време од 2. до 7. новембра 4. бригада је искористила за одмор у Сремској Митровици и сређивање јединица, а 5. новембра је положила свечану обавезу (први пут од формирања). Свечаност је одржана поводом попуне бригаде са више стотина нових бораца који су ступили у њене редове у поеледња два месеца, а нарочито од преласка бригаде у Срем (бригада је имала око 900 људи, а сада је примљено 300—400 новајлија). Том приликом су говорили командант дивизије Марко Перичин Камењар, комесар бригаде Вогдан Вујошевић и в.д. команданта бригаде Ђорђе Живковић Јаша. Говорници су евоцирали борбени пут бригаде за протеклу годину и указали на предстојеће задатке. Затим је бригада прошла кроз Сремску Митровицу. По завршеном дефилеу приступило се распореду нових бораца по батаљонима, четата, водовима и десетинама.

Како је убрзо следио дан 27-годишњице велике октобарске социјалистичке револуције, штаб 16. дивизије је издао наредбу о дефилеу 1, 2. и 4. бригаде кроз град 7. новембра 1944. године, са почетком у 9 часова. Да би показале и знаке спољне дисциплине, све јединице 16. дивизије су приступиле чишћењу оружја, по-

¹³⁹ ВИИ, бр. рег. 12—6, к. 580.

дешавању личне опреме, одеће и обуће; затим су се сви борци и старешине подшишали и обријали. Посебна пажња поклошена је чишћењу коња и поправци кола, двоколица и самара. На четним и батаљонским конференцијама борци су упознати са током и значајем октобарске револуције, као и улогом Црвене армије у 2. светском рату. Посебно одушевљење изазвали су официри Црвене армије који су присуствовали батаљонским конференцијама и објашњавали значај тог великог празника за све прогресивне снаге света.

Главни град Срема је 7. новембра освануо свечано окићен заставама, са зидовима исписаним борбеним паролама и чистим улицама пуним народа. Пуцњеви топова и штектање митраљеза на фронту око Шида нису умањили него, напротив, увеличали ову свечаност.

Тачно у 9 часова командант 16. дивизије Марко Перичин Камењар дао је одобрење за почетак дефила. Најпре је прошла 1. бригада, а за њом 2. па 4. бригада. Затим су 2. и 4. бригада отишле у место кантоновања, а 1. бригада је продужила са поворком народа до житне пијаце, где су одржани говори пред више хиљада присутних из Митровице и околних места.¹⁴⁰

Знајући да ће јединице НОВЈ прославити празник и да ће њихова будност бити слабија него обично, непријатељ је 7. новембра у 4 часа напао на целој линији фронта, с тим што му је главни удар био усмерен од Чалме ка Манђелосу. На овом правцу непријатељ је убацио један батаљон пешадије, јачине око 400 људи и 20 тенкова, па је успео да помери делове 5. бригаде 36. дивизије и 3. бригаде 6. личке пролетерске дивизије у правцу Великих Радинаца и Гргуреваца.

У вези са том ситуацијом штаб 16. дивизије је наредио да се 4. бригада хитно пребаци на сектор Велики Радинци, а 2. бригада северно од Сремске Митровице, са задатком да организују линију за непосредну одбрану Сремске Митровице.

¹⁴⁰ Извод из операцијског дневника 16. дивизите за период 1–15. новембар 1944; ВИИ, бр. рег. 44-2/2. к. 951.

Дневник 4. бригаде; ВИИ, 22-1/3, 969.

Међутим, непријатељ у току дана није испољио никакву активност у правцу Сремске Митровице, док је његов притисак ка Манђелосу био све јачи. Око 17 часова ступиле су у дејство 2 групе по 4 совјетска авиона, које су бомбардовањем из бришућег лета нанеле непријатељу ооетне губитке.

Сутрадан у 1 сат после пола ноћи 4. бригада је пупућена за Гргуревце, где су се сместили штаб бригаде и 4. батаљон, санитет и интендантура са радним водовима батаљона, док су 1, 2. и 3. батаљон сменили на положајима делове 5. бригаде 36. дивизије и делове 3. бригаде 6. личке дивизије и то: 1. батаљон десно од казнионичке пустаре Грабовац, 3. батаљон испред села Лежимир, 2. батаљон у резерви — позади 1. батаљона.

Услед претрпљених губитака од совјетских авиона, непријатељ није у току ноћи предузимао никакве офанзивне акције. Пред зору 8. новембоа непријатељ се повукао на повољнију линију у правцу села Дивош.

Батаљони 4. бригаде одмах су предузели наступање, које је настављено и у току 9. новембра ка Шиду, тако да су до 12 часова 10. новембра избили на прилазе села Ердевик, одржавајући стално борбени додир са непријатељем. Штаб бригаде, 4. батаљон и позадински делови стигли су у село Лежимир у 22 часа 9. новембра и одмах продужили за Дивош.

Код Ердевика су завршена 10. новембра 1944. борбена дејства 4. бригаде, па и целе 16. дивизије у Срему.

За дејства у Срему од 22. октобра до 10. новембра 1944. може се рећи да су имала претежно карактер борбе за насељена места, односно упоришта дуж комуникација. За ову врсту напада биле су потребне солидне припреме. Пре свега, требало је прикупити што тачније податке о броју, квалитету, наоружању и распореду непријатеља, о фортификацијској организацији и могућностима интервенције из околних гарнизона.

Обавештајни органи успешно су обављали свој задатак, уз пуну помоћ народа Срема.

У ово време тактички поступци 4. бригаде битно су се разликовали од ранијих. Напад је чешће отпочињао општим јуришем свих батаљона, са циљем да се што пре уклоне у одбрану и тако створе повољне услове за борбу у дубини.

Због недостатка оруђа за подршку, као и због јаке одбране непријатеља, јуриш је скоро редовно извођен ноћу.

Фронталне борбе указале су бригади и на важност фортификације.

Садејство пешадије и артиљерије није било на висини, па се свим силама настојало да се бар проблем ублажи.

Штабови и команде су кроз борбу у новим условима стицали искуства. Штабови су са целим командним и борацким саставом изводили припреме за акције, а кад би је извели, следили су шена анализа, и критика рада сваке јединице, па и појединаца.